

»Ei ainoastaan — vaan myös.»

Maallikon mietteitä.

Otsikossa mainittu, sanokaamme kaksiparinen konjunktio, jota tilan säästämiseksi jäljempänä merkitään kk:lla, on sangen suosittu varsinkin sanomaja aikakauslehtisanonnassa; sen sijaan kaunokirjallisuudessa, erittäinkin runoudessa, ja tavallisessa puheessakin sitä viljeltäneen vähemmän.

Se ei aina esiinny tuossa klassillisessa muodossaan, vaan sen etuparin *ainoastaan* sanan sijalla on nykyisin ehkä yleisempänä samaa merkitsevä, mutta paljon lyhempi *vain*. Kun tällä kohdalla halutaan korostusta, käytetään *ainoastaan* tai *vain* sanan sijasta usein jotakin sanoista *pelkästään*, *yksin*, *yksinomaan* ja *yksistään*. Niin ikään kk:n jälkiparin *myös* milloin pitenee muotoon *myöskin*, milloin lyhenee pelkäksi *-kin* liitteeksi, saattaapa sen tilalla olla esim. sana *lisäksi*, *samalla*, *jopa* tai *vieläpä* joko yksin tai seuranaan johonkin jäljempänä olevaan sanaan liittyvä *-kin*, edelleen *varsinkin* tai *olletikin*, voivatpa *myös* ja *-kin* sekä niiden vasta mainitut vastikkeet kokonaan puuttuakin. Muunnelmia on siis runsaasti. Eri asia sitten on, että niistä monet saattavat hämärtää, jopa häivyttääkin kk:n konjunktioluonteen.

Kenties merkittävin, nähtävästi tyyllillisistä vaikutteista johtuva, tuskin vielä vuosikymmenenkään ikäinen kk:n

käytön kehittelmä — kotonako keksitty, vai ulkomaista malliako noudatteleva, en osaa päätellä — on siinä, että kk:n jälkiparin *vaan* yksinkertaisesti heitetään yli laidan, ja sen muistoksi vietetään noin pilkkua vastaava tauko. Esim. 1 (Viuhka n:o 10/1945 s. 29): *Mutta ei ainoastaan huvielämä rupea taas kukoistamaan, myös taide-elämä on tavattoman rikasta ja korkeatasoista.* — Vielä mojavampi on vaikutelma, jos paussi pidennetään peräti pisteen mittaiseksi. Esim. 2 (Virittäjä 1945 s. 9 PAAVO RAVILA): *Eivät vain appositiot... esiinny usein varsinaisesta lauseyhteydestä erillään. Saman voimme havaita muistakin lauseenjäsenistä.*

Tämän enempiä puuttumatta koskeltuihin muunnelmiin kajoan seuraavassa siihen, mitä oikeakielisyyss mielettäni vaatii kk:n käytännältä. (Maallikona kyllä kaiken aikaa muistan täten uskaltautuvani ritisevälle jälle.) Esim. 3 (Yleisradiossa 28.11.45 klo 8.40 luetusta uutisesta): *Rangers on tehnyt parhaansa selittääkseen, että Caskie ei vain pelaa seuran joukkueessa, vaan myös todella kuuluu siihen.* Tässä virkkeessä, jossa kk-rakennetta hallitsee yhteinen pääsana, subj kti Caskie, jolla on eri predikaatit kk-rakenteen kummassakin osassa, on kk:ta käytetty kaikin puolin virheettömästi. — Esim. 4 (Virittäjä

1945 s. 13 PAAVO RAVILA): *Ei vain pausin häviäminen, vaan myös pyrkimys tasaiseen melodiseen kulkuun, on omansa hävittämään parenteesin . . .* Tämäkin on laittamattomasti laadittu virke (jälkimmäinen pilkku ei kuitenkaan liene tarpeellinen), mutta tämä tyyppi onkin helpokäyttöinen syystä, että predikaatti, koko kk-rakenteen jälkipuolella olevana, siinä ei tuota kiusaa. Saman tyyppinen on seuraava virke. Esim. 5 (Suomen Kalastuslehti 1945 s. 125): *Mutta ei vain ahvenet, vaan myös särjet . . . asustavat risussa.* Suomen opettaja luultavasti korjaisi: Mutta eivät vain jne. — Yhtä helppoa kuin esim:ssä 4 luulisi olevan käyttää kk:ta oikein seuraavan tyyppisissä virkkeissä, jossa subj. ja pred. ovat molemmat kk-rakenteen etupuolella. Esim. 6 (U. S. n:o 304/1945 s. 9 p. 5): *. . . sillä näin jatkuen saamme pian kulkea paljain säärin ei ainoastaan kesä- vaan myöskin talviaikana.* Kielen-tuntija tosin tämänkin kaiketi oikaisisi näin: . . . säärin emme ainoastaan jne. — Mainitusta helpoudesta käytäntö kuitenkin näyttää olevan toista mieltä, sillä seuraavan tapaiset sanonnat ovat edelleenkin ylen tavallisia. Esim. 7 (U. S. n:o 306/1944 s. 1 p. 5): *Pihtiiliike ei uhkaa vain saksalaisia Unkarissa, vaan myös saksalaisia varuskuntia Slovakiassa.* Näin sanottuna virke, jossa kk:ta hallitsee ei vain yhteinen subjekti, vaan sama predikaattikin, mielestäni nim. on virheellinen, koska sen alkuosa on muodoltaan kieltävä, so. pihtiiliike ei uhkaa, vaikka ajatus on kiistattomasti myöntävä, so. pihtiiliike todellakin uhkaa niin U:ssa kuin S:ssakin. Siis olisi ollut sanottava: pihtiiliike uhkaa ei vain saksalaisia U:ssa, vaan myös s. v. S:ssa. Samoin esim:ssä 8 (Viuhka n:o 10/1945 s. 8): *Rangaistus (on kysymys naisvankilasta) ei ole kohdannut vain nuorta äitiä, vaan myös hänen lastaan . . .* Pitäisi olla: rangaistus on kohdannut ei vain nuorta jne. Edelleen esim. 9 (sama n:o s. 32):

Se ei koske vain kirjallista työtä, vaan kaikkea muutakin, yksinpä ruoanlaittoa. P.o.: se koskee ei vain kirjallista jne. Ja vielä esim. 10 (U. S. n:o 310/1945 s. 2 p. 6): *Palkinnon saaja on chileläinen runoilijatar, joka ei ole tullut vain kotimaassaan, vaan koko espanjalais-amerikkalaisella mannermaalla . . . symboliksi.* P.o.: . . . runoilijatar, joka on tullut ei vain kotimaassaan jne. Tällaisia esimerkkejä voisi esittää loputtomasti.

Esim. 11 (Suomen Kuvalehti 1945 s. 1187): *Prof. Virtanen ei ole vain teoreettinen tiedemies, hän on myös käytännön mies . . .* Siinä meillä on virke, joka rakenteeltaan mielestäni on virheetön vain siinä tapauksessa, että etulauseen ajatus todellakin on kieltävä, ts. jos on tarkoitettu, että prof. V. ei ole pelkästään t. t. Mutta silloin mielestäni ei enää olekaan kysymyksessä kk, vaan voimme todeta kaksi virkkeen muodostavaa itenäistä, joskin toisiaan täydentävää lausetta, joista ed. on kieltävä, jälkimäinen myöntävä, eivätkä etulauseen *ei* ja *vain* kuulu yhteen, ts. ne eivät ole kk:n etuparia, vaan *ei ole* on lauseen kieltävä predikaatti, ja *vain* on sanokaamme adverbimääre. Jos taas tarkoituksena on ollut käyttää kk:ta, silloin virkkeen olisi tullut kuulua: Prof. V. on ei vain teoreettinen tiedemies, vaan myös jne. Tällaisia virkkeitä, joiden rakenteen oikeisuuden arvostelu siis voi riippua siitäkin, mitä kirjoittaja (tai lausuja) todella on tarkoittanut, nähdään kosolti ja joskus kuullaankin. Sellainen on esim. 12 (U. S. n:o 319/1945 s. 10 p. 2, RAFAEL KOSKIMIES): *Nuori mies ei ole vain normaali nuori, vaan hän on myös jollakin tapaa uudessa valossa nähty ihminen siinänsä . . .* Selvempää olisi ollut lausua: Nuori mies on ei vain normaali nuori, vaan myös jollakin jne. Samaten esim. 13 (Virittäjä 1945 s. 10, laina KOSKENNIEMEN Onnen antimista): *Tämä kirjakimppu ei ollut vain tiedon ase, se oli myöskin . . . fyysillinen puolustusväline.*

Samanaikaisesti kai voisi sanoa yksinkertaisemmin: Tämä k. oli ei vain tiedon ase, vaan myös f. p.

Mutta kun — esim. 14 — MARTTI RAPOLA (U. S. n:o 352/1944) kirjoittaa: *Etymologia . . . ei tyydy vain selvittämään, mistä kielestä ja miltä ajalta sana on peräisin, se etsii vastausta myös sellaisiin kysymyksiin, kuin . . .*, silloin on täysin selvää, että virkkeen alkuosan *etymologia . . . ei tyydy vain . . .* ajatus on kieltevä, ja siitä seuraa myös, että virkkeessä ei kk ole kysymyksessäkään, vaan että subjektin *etymologia* predikaattina on kieltevä muoto *ei tyydy*, ja *vain* on adverbimääre.

Kk:n muodollisestikin konjunktioluonteisen käytön yhteydessä esiintyy monenlaisia virheellisyksiä. Esim. 15 (Alexis Carrel, *Tuntematon ihminen*, suom., 2. pain. s. 283): *Sivistyksemme kärkeä materialismi ei ainoastaan vastusta älyllisen kulttuurin nousua, vaan se myös tuhoaa tunteikkaat . . . henkilöt.* Jälkilauseen *se* on liikaa, koska koko kk-rakennetta hallitsee sen etuparin edellä oleva subj. *materialismi*, jota myös *se* tarkoittaa. — Esim. 16 (KALLE SORAINEN, Juhani Siljo, s. 203): *Sen (huumorin) avulla taiteilija ei ainoastaan voi parhaiten ilmaista omaa persoonallisuuttaan, vaan hänen uskonnolliset ja eettillisetkin pyrkimyksensä pääsevät . . . oikeuksiinsa.* Tällaisenaan virkkeen kk-rakenne on aivan nurinkurinen. Jotta siihen tulisi muodollistakin järkeä, täytyisi joko sanojen *ei ainoastaan* ja sanan *taiteilija* vaihtaa paikkaa tai kk-rakenteen jälkipuolen olla sanottu siten, että taiteilija olisi siinäkin näkemätön subjekti. — Esim. 17 (Carrel, e.m.t., s. 37): *. . . tietojen . . . joukosta . . . on valittava ne, jotka eivät ainoastaan ole sopuosinnussa ajatustemme, vaan myöskin luonnon tosiasian kanssa.* Sanat *eivät ainoastaan* ovat väärässä paikassa, p.o.: . . . jotka ovat sopuosinnussa ei(vät) ainoastaan ajatustemme jne. — Esim. 18 (Virittäjä 1945

s. 336, AARNI PENTTILÄ): *Tämä murteenkäyttelijän vähemmistö ei ole ainoastaan harvalukuinen, voidaan myös panna merkille, että sen . . . arvovalta . . . on vähäinen.* Kun kuuluu asiaan, että maallikko luottaa arvovaltaan, en tosin uskalla ilman muuta tuomita esim:ssä näkyvää *ei ainoastaan* rakenteen käyttötapaa, mutta toisaalta en arvaa sitä millään puolustaakaan. Sillä kun virkkeen etulauseen ajatussisältö on selvästi myöntävä, ts. vähemmistö on harvalukuinen, tarkoituksenaan ilmeisesti on ollut kk-rakenteen käyttäminen. Mutta jotta virke olisi muodollisestikin loogillinen, odotaisi, että *vähemmistö* olisi subjektina sen jälkiosassakin. Kk:ta käyttäen saat-taisi muokata virkkeen esim. tällaiseksi: Tämä m. vähemmistö on ei ainoastaan harvalukuinen, vaan, kuten myös voidaan panna merkille, arvovallaltaankin vähäpätöinen.

Useista edellä olevista esimerkeistä voitaneen tehdä se päätelmä, että kun virke on sen ajatusta vastaavasti muodollisestikin oikein rakennettu, kk:n käsillälöön tunnusmerkkinä silloin on se, että sanat *ei ainoastaan* t. *ei vain* ovat aivan perätysten. Jos taas niiden erottajana on verbi, liittotempuksen kysymyksessä ollessa tämän molemmat osat, silloin ei kk:ta ole käytettykään, vaan kieltoverbi kuuluu kieltomuotoiseen predikaattiin, ja *ainoastaan* t. *vain* on adverbimääre.

Mistä sitten johtuu, että kielikorva niin usein — sit venia verbo — pettää kk:ta käytettäessä? Tässä eräs selitysyrite: syy on kk:n ja varsinkin sen etuparin epäsuomalaisuudessa. Kirjaviisaudesta osattomiksi jääneiden kansanmiesten ja -naisten kuulee tuskin koskaan kk:ta puheessaan viljelevän. Kirjakielessämme se sitävastoin kyllä näyttää esiintyvän alusta pitäen, joskin »vaivoiin» siihen saatettuna. Kääntäähän Agricola Raamattuun (Joh. 17: 20): *Mutta emine waiwoin* heiden edhestens Rucole /

vaan mös nijnen edest / iotca jne. Sama kohta kuuluu v:n 1642 Bibliassa: Mutta en minä *ainoastans* heidän edestäns rucoile / *vaan myös* nijden jne., sekä uusimmassa käännöksessä: Mutta en minä rukoile *ainoastaan* näiden edestä, *vaan myös* jne. Maallikosta näin ollen näyttää siltä, että kreikan *u monon* — *alla kai*, mahdollisesti myös latinan *non solum* — *sed etiam* ovat muiden, meitä lähempänä olevien kielten välityksettä voineet olla *ei ainoastaan* — *vaan myös* rakenteen suoranaiset esikuvat. Sivumennen sanoen myöhemmät kääntäjät näyttävät joskus »kuningasmielisemmiltä kuin kuningas itse». Agricola nim. suomentaa Math. 4: 4: Kirjoitettu ombi / *Ei ainoas* leües Inhiminen elä / mutta *iocaitzest* sanast / *quin* Jumalan suust wloskieupi, v:n 1642 käännös on: *Ei* ihminen elä *ainoastans* leivästä, mutta jne., ja nyk. käännös: *Ei* ihminen elä *ainoastaan* leivästä, vaan jne. Kun alkuteksti kuuluu: *uk ep' artoo monoo dzeesetai ho anthroopos, all' ...*, niin on kai sanottava, että Agricolan käännös on uskollisempi kuin myöhemmät, sillä *ei ainoas leües* lienee nyky-suomeksi: *ei pelkästä leivästä*.

Edellä sanottuun viitaten otaksun, että *ei ainoastaan* — *vaan myös* rakenne on pelkästään kirjallista tietä suomeen pesiytetty tulokas, joka neljän vuosisadan iästään huolimatta ei, ilmeisesti kieroilevan ajatussisältönsä takia, vielä-kään ole kielitajuumme juurtunut täydeksi omaisuudeksemme. Uskallan nim. väittää, että suurin osa *kk*-rakenteen käyttäjistä sitä yhä viljelee enemmän tai vähemmän virheellisesti. Sen lisäksi sitä peräti usein käytetään vallan tarpeettomasti, koska esim. *sekä* — *että* tai *niin kuin* tai *paitsi* — *myös* tms. järjestelmä aivan hyvin, jopa paremminkin ajaisi saman asian.

Mistä parannus? Eräs keino olisi seuraava: kielimiestemme olisi myönnettävä tosiasiaksi, että ainakin jo nyky-suomessa sana *ei* on, paitsi kieltoverbin

muoto, myös kieltopartikkeli, ja tehtävä siitä asianmukaiset johtopäätelmät. Ts. koulussakin olisi opetettava, että konjunktiossa *ei ainoastaan* — *vaan myös* kieltosana on kaikissa tapauksissa taipumaton *ei*. *Kk* nykyisessä taivutettavassa muodossaan ei mielestäni oikeastaan olekaan mikään todellinen konjunktio. Eihän toki, käsitteellisistä syistäkään, konjunktiona tai sen osana voine olla verbi, olipa tämä sitten vaikka kieltoverbi. Vasta kun *kk:n ei* käsitetään taipumattomaksi partikkeliksi, *kk*:sta tulee oikea konjunktio.

Jos näin tapahtuisi, olisivat edellä olevat esimerkit 5 ja 6 korjaamattomina oikeat. Esim. 2 olisi kuuluva: *Ei* vain appositiot ... *esiintyvät* usein varsinaisesta lauseyhteydestä erillään jne. — Esim. 19. Kun Tahko (Suomen Kuvallehti 1945 s. 1233) nyt lausahtaa: *Eivätkä sätkä ja savuke ole ainoastaan pätevin yleisvaltakirja jos johonkin ...*, *vaan myös vaikein este Suomen edustusurheilun ... ehouttamisen tiellä*, hän sitten voisi tahkota tähän tapaan: Ja sätkä ja savuke ovat *ei vain* pätevin jne. — Esim. 20 (yeisradiosaarnasta 28. 10. 45): ... *emme ole kutsutut katsomaan ainoastaan menneisyyteen, vaan myös tulevaisuuteen* ... Olisi oleva: ... *olemme kutsutut katsomaan ei vain* menneisyyteen jne. — Pätevä koetinkivi *ei ainoastaan* — *vaan myös* rakenteen oikeisuuden ratkaisemiseksi silloin olisi esim. konjunktion *sekä* — *että* sijoittaminen *kk:n* tilalle: jos virke tällöin olisi muodollisesti virheetön, olisi se samassa mielessä oikea edellisessäkin tapauksessa.

L. I. Itkonen.

Suom. Kirj. Seuran kielivaliokunnan työjaosto käsitteli tätä esitystä kokouksessaan 5. II. 1946. Todettiin, että esityksessä on paljon hyvää ja varteenotettavaa, mutta ei haluttu varauksettomasti yhtyä kaikkiin siinä lausuttuihin

ajatuksiin. Huomautettiin, että näissä tapauksissa ei aina ole kysymyksessä konjunktiorakenne *ei ainoastaan — vaan myös*, vaan kielto kohdistuu predikaattiin ja *ainoastaan* on adverbi (esim. hän ei ainoastaan luvannut, vaan myös maksoi). Oltiin sitä mieltä, että p.o. kaksiparisen konjunktiorakenteen suhteen ei voitane niin paljon poiketa kieliopista kuin kirjoittaja esittää, mutta pidettiin hänen suosittamaansa raken-

nemuotoa sallittavana, jopa joskus suotavanakin; usein tällöin pilkku on selventävä, esim. *hän on, ei ainoastaan köyhä, vaan myös sairas*, jolloin *ei-*sanalla alkava jakso on ikäänkuin parenteesilause ja *ei* on selvästi verbin funktiossa. Kieltoisanan partikkeliksi-käsitämistä ei kannatettu; suositetaan siis tällaista rakennetta: Olemme tulleet *emme* vain huvittelemaan, vaan myös päättämään tärkeistä asioista.